

Pač pa niso šolske oblasti štedile z nalaganjem novih opravkov, ki so s šolo in z vojno v kakršnikoli posredni ali neposredni zvezi. Ni polja, kamor bi v dobi vojne ne segalo delo našega učiteljstva. Ker pa je v vojaških službah povprek 50% naših učiteljev, je umevno, da je delo, ki je moralo in mora biti dovršeno, v dvojni meri padlo na rame tovarišem, ki so ostali doma, oziroma so prazna moška učna mesta zasedle učitelje, da je vzgojno in izobraževalno delo ljudske šole več ali manj nemoteno teklo naprej. Ponekod je moral isti učitelj prevzeti pouk na dveh šolah. Kako in kje vse je angažirano delo učitelja in kakšni so uspehi tega dela, to je deloma razvidno iz sprotnih poročil v našem glasilu a tega ne moremo povedati kratka beseda. Mnogo tega dela je dovršeno po uradnih navodilih, a največ dobrotnosti je naše učiteljstvo izvršilo prostovoljno po lastnih iniciativah. Premnogo je krajev in občin po vsem našem ozemlju, kjer je učiteljsvojemuljudstvu vse — tako ob svojem delu v šoli, kakor ob svojem delu zunaj šole. Oče, mati, župan, svetovalec, tolažnik, rednik, dopisnik, zavetnik in zagovornik — vse to je danes naš učitelj svojemu ljudstvu, ko je sam dostikrat najbolj potreben vsega tega, kar daje drugim. Ni med nami nikogar, ki bi si v teh hudih časih pritisnil na čelo pečat individualnega egoizma!

Da je tako vsestransko dela naporno in izčrpljivo, je toliko bolj umljivo, ker ni materialnih sredstev, da bi si mogli z nabavo najpotrebnejših življenjskih potrebščin nadomeščati izrabljenih fizičnih moči. Zato naše telesne sile pešajo in se izrabljajo v službi svojemu narodu.

Moralne neprilike — da se najmilejše izrazimo! — so ležale v tem, da so nas tujci po srcu in krvi, pa tudi naši lastni ljudje krivo in namenoma napačno sodili, ovajali in natolcevali ter s tem posameznikom in njih rodovinom provzročali nedopovedljive duševne muke, hišne preiskave, službena premeščanja, preiskovalne zapore in materialne škode. Strasti nacionalnega in političnega nasprotstva so uganjale nasproti našemu učiteljstvu pravcate orgije. Najresnejši in najstrašnejši čas, kar jih pomni svetovna zgodovina, je zbudil toliko podlosti in sovraštva, da prekipeva človeku mirna misel v bolest in odpor krivično sojene in križane resnice! Mehkejšim naturam ostanejo sledovi prebitega trpljenja vedno začrtani v dušah; močnejše osebnosti so dobile v duševnih bolečinah izvor novim dejanjem v korist stanu, šolstvu in narodu, kakor to zahteva maščevanje kulturnega človeka!

Premnogo je slučajev, ko so naše tovariše in tovarišice hitro izpustili iz preiskovalnih zaporov, ko se do obravnave ni prišlo, ker je bila njih nedolžnost takoj izpričana. Vendar so bili tudi taki nedolžniki od šolske oblasti disciplinirani — zaradi nekrivde, kar se ne sklada s čuvstvom pravičnosti.

Kar je zagrešila zloba in strast, to je moralno popravila dokazana nekrivda, in to v še večji meri popravi pravičnejša bodočnost, ki je ne bo oskrnjalo razdivjano strankarstvo ali nacionalno maščevanje, temveč ki bo sodila po pravici in resnici! Komur pa je sila razmer zlomila vse duševne sile in mu namesto energije vrgla seme uničujoče resignacije — tega osvetimo mi, kolikor nas še ostane, s podvojenim delom v prid osvobojenemu svojemu stanu.

Kolikor naših učiteljev je bilo pozvanih pod orožje, so vsi do zadnjega storili svojo dolžnost, kamorkoli jim je velevalo povelje. O tem govore priznanja in pohvale višjih in najvišjih vojaških poveljstev. Glede oproščanja naših učiteljev zaradi nenadomestljivosti od vojaške službe je opažati v raznih krajih različne tendence. Nekod so oproščeni mlajši in morajo služiti starejši, drugod je več učiteljev doma nego v vojaški službi, ker je v oproščanje predlagajoča šolska oblast mnenja, da učitelj, ki za frontno službo ni sposoben, več koristi domačemu kraju in domači šoli, nego bi koristil v vojaški pisarnici ali v kakki drugi slični vojaški službi. Drugod pa je zopet odstotek oproščencev silno majhen ali ga pa sploh ni, kar je posebno kvarno za enorazrednice, koder bi že po zakonu morale služiti le moške učne osebe.

Naši učitelji vojaki služijo v najrazličnejših vojaških službah in na vseh frontah v raznih stopnjah podčastnikov in častnikov, mnogi od njih odlični z odkovanji, mnogi od njih z živim zanimanjem za delo in življenje med nami doma, mnogi od njih s trajnimi pismenimi stiki s tovariši in našimi časopisi — ostali so v ognju in pod mečem, zroč smrti in obraz, še vedno naši dobri in zvesti tovariši, naši vrljučitelji! Ko se vrnejo, odložijo orožje smrti in si zopet opašejo orožje duha — svojipridejo med svoje! Nekateri pa so se že odločili, da ostanejo tudi po vojni vojaki.

Mnogi pa so črtvovali največ! To so oni, ki jih je v četvrt let in v kipeči sili telesnih moči podrlo sovražnikovo orožje ali jih je uničila bolezen. Ti so darovali svoj največji kapital — življenje svoje! Tudi tako nastale vrzeli v svojih vrstah bomo morali mi, kolikor nas učka dobo miru, nadomestiti s podvojenim delom in z naraščanjem, ki je v stanovski zavednosti utrjen in strokovno izobražen.

O vsem delu našega učiteljstva, kolikor in kakor ga je izvršilo v dobi vojne doma ali v vojaški službi, bo mogoče natančno poročati šele po vojni na podlagi statistike, ki jo izvedemo potom svojih organizacij ob pravem času.

Iz vsega povedanega je razvidno, da stoji danes naše učiteljstvo na meji razdobja. Pogled nazaj nam zbujajo ponos poštenega in resnega dela; današnji naš položaj je malo vabljivo, a je dokaz, koliko moči rodi volja, ki hoče sedanjosti pomagati preko vseh težav in zaprek do zmožnosti in obvladanja razmer; naprej nam pa gledajo oči v zavesti, da nam bodočnost pripravi častno mesto med kulturnimi delavci našega jugoslovanskega naroda!

Na vse strani razglasimo tudi mi, ki smo se združili v naši Zavezi, v smislu besed italijanskega socialista Turattija izpoved svojega bodočega dela: »Pri- držujemo si pravico, delati za narod po svoje, po svojem najboljšem prepričanju in po svojih najboljših močeh!«

Vodstvo Zaveze avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva.

V Ljubljani, dne 10. septembra 1917.

Predsednik: Tajnik:
L Jelenc. Vil Rus.

Vojna.

KAREL WIDER.

Dne 10. oktobra 1892. sem se odpravil na svoje prvo službeno mesto kot začasni učitelj in voditelj enorazrednice v Budanjah pri Vipavi. Takrat je Karel Wider služboval v Vipavi kot stalni učitelj. In že ob svojem prihodu v Vipavo sem se z njim поблиže seznanil, ko sem obiskal nadučitelja Skalo in njega, ki je imel v šolskem posloju v prtiliču na desno prijetno sobico za stanovanje. Na priporočilo metliškega notarja Stajerja me je gostoljubno sprejela čislana rodovina Julijanijeva, kjer sem takrat in pozneje večkrat prenočil. Druga dne dopoldne sem šel v družbi s Skalo in Widrom obiskat tovariša Franceta Punčuha na Slap, popoldne pa smo odšli skozi Vrhpolje proti Budanjam. Tako mi je bil pokojni tovariš Wider spremljevalec na prvi poti v učiteljsko

življenje; a jaz — kakortudi mu trajno hranim hvaležnost za zvesto prijateljstvo — ga nisem mogel spremiti na poslednji poti: daleč tam v črnogorski Podgorici ga je ubila nam tako sovražna vojna usoda, ko je čvrsta moška sila kipeła v njem in so mu upalni pogledi lili uteho in moč v hrepenče srce... Končano je!

In skoro zavidno lahko gledajo drugi stanovi na nas, ki nam je razbesneli vihar tega strašnega klanja in umiranja ugrabil toliko najboljših in najzvestejših tovarišev in borcev za pravice in napredek našega stanu! Med temi je stal z neizprosno doslednostjo in zgledno značajnostjo tudi naš ljubi prijatelj Karel ves čas svojega učiteljevanja vse do zadnjega diha! Taka praznota in pašobnost plane časih v tpeče srce, da nehoti vzklíkneš: Glej, ostal si samo zato, da jim pišeš nekrologe! —

Lažje in lepše bi bilo srcu, da molči. Tako pa razgledujemo v sebi in govorimo z nerodno besedo, kar je nedopovedljivo, in si trgamo rane. A dolžni smo spominu prijatelja, da pozabljamo nase in mislimo nanj.

Z Widrom sva se redno shajala vsak četrtek in nedeljo popoldne, večkrat pa tudi med tednem; piclo uro hodá sva bila vsaksebi: ali je prihajal on k meni, ali sem ga obiskoval jaz. Obilokrat pa sva posečila tudi tovariša: Perneta v Šturjah, Rudolfa na Planini, Kambiča na Ustju, Punčuha na Slapu... Hodili smo na zborovanja učiteljskega društva v Postojno in Orehek, govorili smo, se navduševali, sanjali. Priredili smo se stanek pri Lavrenčiču na Vrhpolju, kjer nas je obiskal Ivo Trošt z Razdrtega. V vipavski Čitalnici smo uprizorjali gledališke predstave, udarjali smo na tamburice, ki smo si jih nabavili ob podpori rodoljubnega trškega zdravnika dr. Kende. O Petrovem 1893. smo se dvignili Vipavci v Ljubljano na Sokolski zlet. Jaz sem nosil po ljubljanskih ulicah prapor vipavske Čitalnice, Wider je stopal ob moji strani. Vsa Vipavska dolina je bila naša, ves svet je bil naš. Delo v šoli smo vršili z vneemo in uspehi. Glavar Gozani in komisar Lapajne sta bila prijatelja učiteljstva, nadz. Thuma je bil pravičen sodnik. Ko nas je nekoč nemški oskrbnik grofa Lanthierija denunciral na glavarstvu, ni opravil ničesar; še ponosneje smo dvignili glave. Doma sem poučeval v šoli, gojil šolski vrt, vežbal pevce, zamenjaval s kuratom Škarčo časnik in revije, prevajal igre za Dramatično društvo, pisal poročila za »Učit. Tovariša« in pesmi za »Ljubljanski Zvon« in Tomiščev »Vrtec« — drugoval pa mi je tovariš Wider, ki je tisti čas priobčil več podlistkov pripovedne, romantično nadahnjene vsebine v »Slovenskem Narodu«.

Dostikrat je prišel k meni tudi med tednom. Proti mraku so se odprla vrata mojega stanovanja — pa je stal pred menoj. Rumenkaste brčice, prijazno oko, iskrena, hitra beseda, zdravo lice — ves ustvarjen za življenje! Kramljala sva v trdo noč. Razdelila sva mojo posteljo: pol je je ostalo v postelnjaku, druga polovica je šla na tla — pripravljeno je bilo ležišče obema. Tako sva pregovorila, presanjala vso noč. Načrti in upi so se prepletali s sanjami vse do ranega jutra. Wider se je odpravil v dolino. Pospremil sem ga do konca vasi, potem sem se odpravil v učilnico nad stanovanjem. Lotila sva se vsak svojega posla v šoli, oba vneta za svoj stan, z gorkim srcem sva se potapljala v svoje delo, hitela sva z njim, da nama prej pride čas zopetnega snidenja.

Ko se je nagnilo šolsko leto, sva odpovala skupaj iz Vipavske doline. Iz Ljubljane sva se peljala v Zagreb, iz Zagreba preko Karlovca v Metliko na dom mojih staršev. Tu je ostal Wider nekoliko dni, potem je odšel svojim potom čez Gorjance v beli svet!

Lepo je bilo tistikrat: življenje v nas in mladost — najlepši dar življenja!

V Vipavo je prišel Wider iz Dobropolja, kjer je služboval dve leti in pol, začetkom leta 1892. V Vipavi je ostal do konca šolskega leta 1899., ko se je preselil v gorjanski Tržič, kjer si je izbral družico življenja gospo Marijo iz ugledne rodovine Polakove. Iz Tržiča so ga pozvali koncem leta 1903. v Ljubljano na novo kreirano mesto stalnega suplenta, jeseni leta 1904. pa je dobil mesto stalnega učitelja na I. mestni deški šoli v Komenského ulici. Tu je deloval z neumorno pridnostjo in z najodličnejšimi uspehi do svojega vpoklica v vojaško službovanje leta 1915. V tem službovanju je dosegel stopnjo praporščaka, ter je bil kot tak dodeljen vojaškemu poveljstvu v Podgorici v Črni gori. Učitelj-vojak Wider je izpričal svojo zvestobo v službi domovine s svojo prerano smrtjo...

Sad mnogoletne prakse na polju vzgoje in pouka začetnikov je Widrovo »Moje prvo berilo«, ki ga je izdal v založbe Učiteljske tiskarne ter je ravno zaradi tega zbudilo mnogo odpora in nestvarne kritike v vrstah — politikujočih pedagogov. Vzlic vsemu si je Widrova knjiga zaradi svoje popolnosti in praktičnosti pridobila zmago in je z lahkoto izpodrinila stare in nove Abecednike, a avtorjevo ime je uvrstila v število zaslužnih slovenskih šolnikov.

Wider je bil sotrudnik »Učiteljskemu tovarišu«. Posebno pozornost so zbudili njegovi podlistki o bodoči moderni šoli. V teh je zlasti propagiral idejo šolskega časopisa. Sploh je bil Wider temeljito strokovno izobražen učitelj in moderno olikan mož, ki se je zanimal za vse pango našega kulturnega in političnega življenja in delovanja, zlasti pa je pazljivo motril, podpiral in pospeševal snovanje in delo naših organizacij, ves prepojen s trdno ustavljenimi naprednimi nazori. Tem je bil nepodkupno zvest, in vse, česar se je lotil, je izvedel z neomajno konsekvenco in skrajno doslednostjo: Karel Wider je bil vzor slovenskega naprednega učitelja.

Mnogo let je deloval v nadzorstvu »Hranilnice in posojilnice Učiteljskega konvikta«, a največ dela, skrbi in ljubezni je posvečal naši Učiteljski tiskarni, ki se je trudil in brigal zanjo, kakor bi se bolj ne mogel, če bi bila njegova osebna last. Od ustanovitve je bil član upravnega sveta ter je prehodil z drugimi tovariši vred vso križevo pot do današnje višine, ko stoji naš zavod na trdem temelju. Prvi predsednik naši tiskarni je bil tovariš Luka Jelenc; na njegovo mesto je stopil Wider. Zaupanje združnikov, ki so ga postavili na to mesto, je opravičil v polni meri. Valovi političkih strasti so se neprestano zaganjali v našo tiskarno, hoteli jo uničiti. To se jim ni posrečilo. Neprijatelji pa so dosegli vsaj to, da je c. kr. deželni šolski svet kranjski ukazal vsem aktivnim kranjskim učiteljem, da morajo odložiti svoja mesta v upravnem svetu. Tako je bil tudi Wider primoran, da je odstopil od predsedniškega mesta. V upravni svet so stopili vpokojeni učitelji ter tovariši s Stajerskega in Primorskega, kamor ne sega tako omejevanje državljanke svobode! Widru so poverili mesto pisarniškega vodje, koder je razvijal v blagor zavoda svoje preizkušene moči in zmožnosti. Žal, da tovariš Wider ne bo deležen tistega zadoščanja, ki nam pride, ko zraste naš zavod do popolnosti! Sicer pa pride čas, ko bo treba o naši tiskarni pisati posebno poglavje.

Karel Wider je bil rojen dne 28. januarja 1870. v Ljubljani. Istotam je dovršil učiteljske dne 13. julija 1889., usposobljenostni izpit pa je napravil dne 17. novembra 1891.

LISTEK.

„Slovenska Matica.“

Najhujši udarec za našo kulturo med vojsko je bil gotovo razpust Slovenske Matice. Zdaj, ko ministrstvo razpusta ni potrdilo in je pričela Slovenska Matica spet redno poslovati, ni gotovo nikogar med nami, ki bi ne bil tega pravičnega dejstva od srca vesel. Vsak zaveden Slovenec pa naj da svoji radosti duška s tem, da stopi v krog Matičarjev.

Matica ima trojno vrsto članov: Prvič častne, drugič letne in tretjič ustanovne dosmrtno. Častne si voli sama, letni si dobe svojo pravico s tem, da plačajo vsako leto 4 K članarine, ustanovniki izročijo enkrat za vselej 100 K, ki jih morejo plačati tudi v obrokih in sicer največ v petih po 20 K.

Vsi člani prejemaajo redne letne publikacije.

Matica je vsled razpusta mnogo trpela. Tri leta so izostala njena izdavanja, to je prilično osemnajst knjig, posebno prizadevanje pa je njeno premoženje. Zato je tem večja kulturna potreba, da pristopi k Matici vsak, kdor količkaj more.

Pred koncem tekočega leta izidejo publikacije za 1914. leto. Knjižni dar bo vsled nastalih razmer manjši kakor prejšnja leta. Izideta namreč 2 knjigi pripovedne vsebine in sicer: E. Kristana »Pertičarjevo pomlajenje« in Zofke Kvedrove »Njeno življenje«. Obe deli sta že dotiskani.

Naročniki zemljevida bi bili zaželjeni zemljevid že prejeiti, da bi ne bilo svetovne vojske. Pred razpustom »Slovenske Matice« je bila opravljena že druga korektura in vrnjena vojaškemu geografskemu zavodu na Dunaju, kjer zemljevid izdelujejo. Opraviti bi bilo treba le še eno korekturo in zemljevid bi bil zagledal beli dan. Takoj izpočetka razpusta pa je kurator zemljevidno delo ustavil. Ko je počela skoro po

treh letih Matica spet poslovati, se je obrnila brž na vojaški geografski zavod s prošnjo, naj ji pojasni stanje zemljevida. Izvedela je, da je bilo zemljevidno delo ustavljeno, da so plošče shranjene in da pred koncem vojske ni mogoče nadaljevati dela. Nato je naročila, naj shranijo plošče na njene stroške dalje.

Ali izda Matica kaj za 1917. leto, ali prične z rednim izdajanjem šele l. 1918, vse to je še negotovo. Osigurati moramo za enkrat pred vsem njeno denarno stanje. Zato pa je treba mnogo članarine. Naj torej vsak, ki še ni član »Slovenske Matice«, pošlje letnino ali — če mu je mogoče — ustanovnino. Naj se zaveda, da ne stori s tem ničesar drugega kakor svojo slovensko kulturno dolžnost.

V vseh zadevah, ki se tičejo Matice, naj se obrne vsak naravnost na »Slovensko Matico« v Ljubljani. Kdor bi se rad osebno zglasil v Matični pisarni, mu naznanjamo, da posluje tajništvo začasno ob delavnikih od 2—4 popoldne v društveni pisarni na Kongresnem trgu št. 7.